

รูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
: กรณีศึกษาตามบริบทของวัดโป่งคำ ต.ดู่พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน*
Model of Community Development based on the Philosophy of
the Sufficiency Economy: A Case Study of Context of Wat Pong Kham,
Doophong Sub-District, Santisuk District, Nan province

จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์**

Jutharat Thonginchan

พระมหายุทธนา นรเชฐโฐ (ศิริวรรณ)***

Phramaha Yutthana Siriwan

พระครูสุนทรธรรมนิทัศน์ (เฉลิม บังเมฆ)****

Phrakhrusundhondhammanithas

พระมหาสมเดช ตปสีโล (ศรีลาด)*****

Phramaha Somdeth Srila-Ngad

คณะพุทธศาสตร์

Faculty of Buddhism

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail : jutaratthonginchan@gmail.com

Received : April 22, 2022

Revised : April 25, 2022

Accepted : April 27, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (๒) เพื่อวิเคราะห์ความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามบริบทของวัดโป่งคำ (๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ของคนในชุมชน วิธีการศึกษาวิจัยเป็นการศึกษาแบบผสมวิธี ระหว่างเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณควบคู่กันไป โดยการสังเกต สัมภาษณ์ และ

* รายงานการวิจัยนี้ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๓

** ดร.จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์ Dr.Jutharat Thonginchan หัวหน้าโครงการวิจัย

*** พระมหายุทธนา นรเชฐโฐ (ศิริวรรณ), ผศ.ดร. Asst.Prof.Dr.Phamaha Yutthana Siriwan ผู้ร่วมวิจัย

**** พระครูสุนทรธรรมนิทัศน์, ผศ.ดร. Asst.Prof.Dr.Phrakhrusundhondhammanithas ผู้ร่วมวิจัย

***** พระมหาสมเดช ตปสีโล (ศรีลาด), ดร. Phramaha Somdeth Srila-Ngad ผู้ร่วมวิจัย

สนทนากลุ่มกับเกษตรกร จำนวน ๓๐ คน แล้ววิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าถดถอยพหุคูณ

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนเป็นการพัฒนาเชิงประยุกต์ โดยสอดคล้องหลัก ๓ ห่วง คือความพอประมาณ ความมีเหตุผล ความมีภูมิคุ้มกัน และ ๒ เงื่อนไข คือ ความรู้และคุณธรรม ความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือมีการร่วมมือกันระหว่างวัด บ้าน โรงเรียน หน่วยงานราชการภาครัฐและเอกชน และการดำเนินงานด้านเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้การให้คำแนะนำของพระครูสุจินนันทกิจ (สมคิด จรณธมโม) เจ้าอาวาสวัดโป่งคำ ซึ่งเป็นพระสงฆ์นักพัฒนาผู้มีศรัทธา มีภาวะผู้นำและมีวิสัยทัศน์กว้างไกล รูปแบบการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ของคนในชุมชน คือการพัฒนาชุมชนตามบริบทของวัดโป่งคำ ใน ๔ ด้าน คือด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม เพื่อให้คนในชุมชนพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : รูปแบบการพัฒนา; ชุมชน; หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง; วัดโป่งคำ

Abstract

This research article has three objectives: (1) To study the model of community development based on the Philosophy of the Sufficiency Economy, (2) to analyze the factors of success based on the Philosophy of the Sufficiency Economy in the context of Wat Pong Kham, and (3) to present the suitable model of community development based on the Philosophy of the Sufficiency Economy for development to be the learning center of communities. Research methodology is mixed research between qualitative and quantitative methods by observation, interviews, and focus group discussion of key informants 30 persons. Analysis of the qualitative method is content analysis, meanwhile the quantitative method is statistical analysis with percentage, mean, and multiple regression analysis.

The result of the study was found that the model of community development based on the philosophy of the sufficiency economy of the community as an applied development. It corresponds to 3 components: moderation, reasonableness, and self-immunity and 2 conditions: appropriate knowledge and ethics & virtues. The success of community development based on the philosophy of Sufficiency

economy is cooperation among Wat, community, school, public sector and private sector and the efficient operation of organic agriculture by farmers under the advice of Phra Kru Sujinnanthakit (Somkid Charanadhammo), Abbot of Wat Pong Kham, who has potentiality, leadership, and broad vision. Development model according to the philosophy of sufficiency economy is suitable for development as a learning center for people in the community in the context of Wat Pong Kham in 4 dimensions: economy, society, environment, and culture, so that people in the community can be self-reliant sustainable.

Keywords : Model of Development; Community; the Philosophy of the Sufficiency Economy; Wat Pong Kham

บทนำ

การพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักการที่ต้องยึดถืออยู่ ๓ ประการ หรือ ๓ ห่วง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน และ ๒ เงื่อนไข คือ การมีความรู้และมีคุณธรรม การพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้ จะต้องดำเนินการอย่างมีระบบค่อยเป็นค่อยไป สอดคล้องกับความต้องการ ความพร้อมของประชาชนและบริบทของแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ และต้องให้ความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ประชาชน ด้วยหลักการของพอเพียง คือพออยู่พอกิน พอประมาณในระดับพื้นฐาน คือความเข้มแข็งของครอบครัวก่อนจึงจะขยายไปสู่การรวมตัวกันในระดับกลุ่ม องค์กร เพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนได้ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญยิ่ง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในหลวงรัชกาลที่ ๙ ได้พระราชทานไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ จึงได้ปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติหลายฉบับที่ผ่านมา โดยเฉพาะในฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) นี้ ได้นำเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศอย่างชัดเจน แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙) โดยมีวิสัยทัศน์ที่สำคัญ คือ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”^๑ เพื่อให้สอดคล้องกับกรอบเป้าหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ที่องค์การสหประชาชาติกำหนดไว้

^๑ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๒), หน้า ๒.

รูปแบบการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่ดำเนินการโดยวัดหรือพระสงฆ์ ในปัจจุบัน โดยเฉพาะในพื้นที่ตามภูมิภาคต่างๆ ของประเทศก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน เพราะวัดมีบทบาทและความสำคัญต่อคนในชุมชน มีความใกล้ชิดกับชุมชนเป็นพื้นฐานเดิมอยู่แล้ว วัดเคยมีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน คำสอนของพระสงฆ์สามารถนำมาพัฒนาศักยภาพในด้านต่าง ๆ ได้ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้านกาย จิตใจและปัญญาได้ สามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาระดับฐานะทางเศรษฐกิจของตนเองและครอบครัวได้ การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางแหล่งการเรียนรู้ของคนในชุมชน จึงเป็นกระบวนการเบื้องต้นในการพัฒนามนุษย์ที่จำเป็นและสำคัญสำหรับประชาชนทุกเพศทุกวัย ไม่ว่าจะเป็นเด็ก เยาวชน นิสิต นักศึกษา เกษตรกร ข้าราชการ พระภิกษุสามเณร และประชาชนทั่วไป เพราะบุคคลที่ได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ความสามารถอย่างดีพร้อม ย่อมสามารถเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนา กลุ่ม องค์กร ชุมชนหรือสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในการดำเนินการพัฒนาที่ดำเนินการโดยวัดหรือพระสงฆ์ การจัดกิจกรรมของวัดในด้านต่างๆ จะต้องยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่อย่างเป็นระบบ

ด้วยการตระหนักถึงความสำคัญของวัดและปัญหาที่คนในชุมชนเผชิญอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความยากจน การเป็นหนี้สินในระดับครัวเรือน การบุกรุกทำลายป่า การใช้สารเคมีในการผลิตภาคการเกษตรแบบเชิงเดี่ยว การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน ทำให้พระครูสุจินนันทกิจ (สมคิด จรณธมโม) เจ้าอาวาสวัดโป่งคำ บ้านโป่งคำ ต.ดู่พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน ได้พัฒนาวัดให้มีบทบาทในฐานะเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของคนในชุมชน ในด้านการประกอบอาชีพ การจัดการผลผลิต การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การติดต่อกับหน่วยงาน/องค์กรภายนอก ซึ่งได้ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนอย่างยั่งยืน โดยยึดหลักการในการดำเนินกิจกรรม คือการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจและร่วมรับประโยชน์ด้วยกันจากกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการอยู่ในวัดและชุมชน และเครือข่ายของวัดที่ขยายไปสู่ชุมชนต่างๆ หลักการสำคัญที่ดำเนินการผ่านมูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนวัดโป่งคำมีอยู่ ๓ ประการ ได้แก่ การส่งเสริมกิจกรรมทางการเกษตรบนฐานความต้องการของชุมชน การดำเนินธุรกิจบนฐานของธรรม และการสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ซึ่งปัจจุบันชุมชน/กลุ่มที่เป็นสมาชิกของเครือข่ายได้ทำร่วมกันในแต่ละกลุ่ม คือการทำเกษตรอินทรีย์ ด้วยการปลูกพืชผักผลไม้ต่าง ๆ ส่งให้มูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนวัดโป่งคำ เป็นผู้รวบรวมผลผลิตที่ได้ส่งไปจำหน่ายตามห้างสรรพสินค้า ที่สนับสนุนการจำหน่ายผลผลิตจากชุมชนโดยตรง เช่น การส่งผลผลิตทางการเกษตรของเครือข่ายให้ห้างสรรพสินค้าแม็กซ์ แวลู (Max Valu) เป็นต้น ทำให้ผลผลิตจากชุมชนในเครือข่ายของมูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน (วัดโป่งคำ) สามารถกระจายถึงผู้บริโภคได้อย่างกว้างขวาง รวดเร็ว และเป็นระบบ ได้รับความไว้วางใจจากผู้บริโภค ภายใต้ตราของผลิตภัณฑ์โครงการ^๒ “สวมหมวกให้ภูเขา สวมรองเท้าให้ตีนดอย” และยังมีข้อความอื่นปรากฏ

^๒ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ท่านพระครูสุจินนันทกิจ (สมคิด จรณธมโม) เจ้าอาวาสวัดโป่งคำ ต.ดู่พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน [๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๓].

ในผลิตภัณฑ์อีกว่า “ฮักน่าน ฮักป่า ฮักน้ำ ฮักชีวิต บริโภคผักปลอดสารพิษของคนต้นน้ำน่าน” และ “ผักคุณธรรมวัดโป่งคำ อ.สันติสุข จ.น่าน รวบรวมโดยวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์พอเพียงร่วมใจสันติสุข” ด้วยการสนับสนุนและทำงานร่วมกันอย่างเข้มแข็งของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์น่าน โดยมีการทำงานร่วมกัน^๓ คือ การสร้างความเข้าใจ ด้วยการประชุมปรึกษากันอย่างต่อเนื่อง การมีกติกาของสมาชิกร่วมกัน คือความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น การมีความอดทน ข่มอารมณ์ การพึ่งพาตนเอง การมีความเสียสละ มีการแบ่งปัน และการลงมือทำ หรือขั้นตอนของการปฏิบัติ

การลงมือทำหรือขั้นตอนของการปฏิบัติงานร่วมกันในประเด็นสุดท้ายนี้มีความสำคัญมาก เพราะเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นรูปธรรม ดังเช่น เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๖๓ มูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน (วัดโป่งคำ) โดยพระครูสุจินนันทกิจ (สมคิด จรณธมโม) เจ้าอาวาสในฐานะประธานมูลนิธิ ได้ร่วมมือกับกองทุนสิ่งแวดล้อม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บริษัทตลาดไทการเกษตร จำกัด ผู้ตรวจมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ได้จัดเวทีพัฒนาศักยภาพเกษตรกรด้านการจัดการผลผลิต การตลาด การสร้างโรงเรือนปลูกผักอินทรีย์ ให้กับสมาชิกของเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน และการจัดเวทีผู้ผลิตพบผู้ประกอบการสินค้าทางการเกษตร^๔ เป็นต้น เพื่อให้การผลิตเกษตรอินทรีย์ของสมาชิกกลุ่มวัดโป่งคำดำเนินไปอย่างมีคุณภาพ เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและผู้บริโภคได้บริโภคพืชผักที่เป็นเกษตรอินทรีย์อย่างแท้จริง

ดังนั้น บทความวิจัย เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาตามบริบทของวัดโป่งคำ ต.ดู่พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน” จึงให้ความสำคัญต่อรูปแบบพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในวัดหรือชุมชนที่ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรวมกลุ่มกันในนามเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์น่าน การจัดตั้งมูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน (วัดโป่งคำ) ที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการผลิตเกษตรอินทรีย์แก่คนในชุมชนที่เป็นสมาชิกของเครือข่าย เช่น โครงการสวมหมวกให้ภูเขา สวมรองเท้าให้ดินดอย” โครงการเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ครัวเรือนและเกษตรกรในชุมชนอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

^๓ “ติชมพร กองสอน”, “เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์น่าน”, เทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : www.facebook.com/ponkum2532 [๙ มีนาคม ๒๕๖๓].

^๔ “มูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน (วัดโป่งคำ)”, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : www.facebook.com/ponkum2532 [๙ มีนาคม ๒๕๖๓].

คำถามการวิจัย

๑. รูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักการ วิธีการและองค์ประกอบอย่างไรบ้าง ?
๒. รูปแบบการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จในพื้นที่วิจัยตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามบริบทของวัดโป่งคำ ต.คู่งษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน มีองค์ประกอบอะไรบ้าง?
๓. รูปแบบการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสม ตามบริบทของวัดโป่งคำ ต.คู่งษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน สำหรับการเป็นศูนย์การเรียนรู้ของคนในชุมชนควรเป็นอย่างไร?

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามบริบทของวัดโป่งคำ
๒. เพื่อวิเคราะห์ความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามบริบทของวัดโป่งคำ
๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมสำหรับการเป็นศูนย์การเรียนรู้ของคนในชุมชน

ขอบเขตการวิจัย

- ขอบเขตของโครงการวิจัย ประกอบด้วยด้านเนื้อหา พื้นที่การศึกษา และระยะเวลา ดังนี้
๑. ด้านเนื้อหา ประกอบด้วยแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิด เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
 ๒. ด้านพื้นที่การศึกษา ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดพื้นที่การศึกษา ได้แก่ วัดโป่งคำ ต.คู่งษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน
 ๓. ด้านระยะเวลา ๑๘ เดือน (คือตั้งแต่วันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๖๓ - ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕)

ระเบียบวิธีวิจัย

รูปแบบการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Research Method) ระหว่าง เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการในพื้นที่วิจัย (Action Research) ด้วยวิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ร่วมกับเกษตรกรที่ดำเนินการตามบริบทของวัดโป่งคำ จำนวน ๓๐ คน

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ทั้งการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และวิเคราะห์เชิงปริมาณ ด้วยการวิเคราะห์สถิติพรรณนา (Descriptive Analysis) คือค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis)

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนแห่งนี้เป็นการพัฒนาเชิงประยุกต์ โดยสอดคล้องหลัก ๓ ห่วง คือความพอประมาณ ความมีเหตุผล ความมีภูมิคุ้มกัน และ ๒ เงื่อนไข คือ ความรู้และคุณธรรม ความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือมีการร่วมมือกันระหว่างวัด บ้าน โรงเรียน หน่วยงานราชการภาครัฐและเอกชน และการดำเนินงานด้านเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้การให้คำแนะนำของพระครูสุจินนันทกิจ (สมคิด จรณธโม) เจ้าอาวาสวัดโป่งคำ ซึ่งเป็นพระสงฆ์นักพัฒนาที่เกิดและเติบโตในชุมชนแห่งนี้ ท่านเป็นผู้มีศักยภาพ มีภาวะผู้นำ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความรู้ความสามารถและได้ศึกษามาด้านการพัฒนา การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยตรง

ปัจจัยแห่งความสำเร็จของคนในชุมชนทำเกษตรอินทรีย์ เพราะมีปรับเปลี่ยนจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว มาปลูกพืชผักหลายชนิดผสมผสานกัน เช่น ผักกาด กวางตุ้ง ผักกาดเบ็ช้ฮ่องเต้ แดงกวางญี่ปุ่น มะเขือเทศ มะเขือพวง ฟักทอง เสาวรส ขิง ข่า ตะไคร้ เป็นต้น ส่วนต้นทุนการผลิต ประกอบด้วยต้นทุนที่มาจากการสร้างโรงเรียน การเตรียมแปลง การทำระบบน้ำหยด การทำปุ๋ยหมัก หรือปุ๋ยคอก ส่วนพลาสติกคลุมโรงเรือนและพันธุ์พืช ได้รับความช่วยเหลือจากโครงการหลวงฯ ทำให้เกษตรกรสามารถลดต้นทุนการผลิตในส่วนนี้ลงได้ และเกษตรกรไม่มีปัญหาเรื่องการจำหน่ายผลผลิต เพราะผลผลิตที่ได้ทั้งหมดมีโครงการหลวงและศูนย์กระจายสินค้าวัดโป่งคำ รองรับผลผลิตและกระจายผลผลิตไปสู่ตลาด ปัจจัยที่ประสบความสำเร็จ จึงประกอบด้วย (๑) การมีต้นทุนการผลิตต่ำ (๒) มีตลาดรองรับที่แน่นอน (๓) เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์มีรายได้สม่ำเสมอ พอเพียงกับรายจ่าย (๔) เกษตรกรสามารถแบ่งปันแจกจ่ายผลผลิตที่มีอยู่ให้แก่เพื่อนบ้านใกล้เคียง ญาติพี่น้องหรือนำไปบำเพ็ญบุญตามประเพณี บำรุงวัด พระพุทธศาสนา หรือพระสงฆ์ได้ ซึ่งสามารถสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมภายในชุมชนได้อย่างสำคัญ

รูปแบบการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสม สำหรับการพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ของคนในชุมชน คือการพัฒนาชุมชนตามบริบทของวัดโป่งคำฯ ใน ๔ ด้าน คือด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม เพื่อให้คนในชุมชนพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

รูปแบบการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย (๑) การอบรมเชิงปฏิบัติการการปลูกพืชที่เหมาะสมกับพื้นที่สูง (๒) การปลูกไม้เศรษฐกิจตามหัวไร่ปลายนา (๓) การทำเกษตรประณีต ด้วยการจัดการพื้นที่

แทนการปลูกข้าวโพด โดยให้ได้ผลผลิตที่ดี คุณภาพตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพึ่งตนเอง (๔) การจัดทำบ่อเก็บน้ำแปลงเกษตรต้นแบบ (๕) การจัดทำระบบส่งน้ำให้พื้นที่แปลงเกษตรต้นแบบ (๖) การสร้างโรงเรือนปลูกผักปลอดภัยในพื้นที่เกษตรกรต้นแบบ (๗) การจัดการด้านตลาดและการแปรรูปผลผลิตทางเกษตร (๘) การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ พันธุ์กรรมพืชพื้นถิ่น โดยเฉพาะการทำเกษตรประณีตนั้น

รูปแบบการพัฒนาด้านสังคม ประกอบด้วย (๑) การให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมของชุมชน (๒) การพัฒนาคุณภาพด้านต่าง ๆ ของบุคคล สมาชิกกลุ่มเกษตรกรและทางกายภาพของชุมชน (๓) การร่วมมือกันระหว่างวัด หน่วยงานภาครัฐและเอกชน (๔) การสร้างเครือข่ายกับองค์กรภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบของโครงการ “สวมหมวกให้ภูเขา ใส่รองเท้าให้ตีนดอย” ภายใต้มูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน (วัดโป่งคำ) ที่พบว่า รูปแบบการดำเนินตามโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมที่ควรจะเป็น ประกอบด้วย ๑) การจัดทำหลักสูตรประวัติศาสตร์ชุมชน ๒) การปรับทัศนคติให้เกษตรกรหันมาทำการเกษตรประณีต แบบพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามทักษะและกระบวนการ ๓) ส่งเสริมการรวมกลุ่มเชื่อมโยงภาคีเครือข่าย ทั้งเครือข่ายชุมชนและกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ๔) สร้างความเข้าใจโดยใช้หลักความเชื่อชุมชนและทางศาสนา ตามหลักการ ๓ ดี คือ ดินดี น้ำดี และคนดี

รูปแบบการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย (๑) การให้ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (๒) การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (๓) กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การฟื้นฟูอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนอย่างยั่งยืน (๔) การสร้างเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อเฝ้าระวังการสำรวจ การรายงานสภาพปัญหา และแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินงานของโครงการ “สวมหมวกให้ภูเขา ใส่รองเท้าให้ตีนดอย” ที่ประกอบด้วย (๑) จัดกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน (๒) การขอใบอนุญาตป่า บริจาคป่า การปรับพื้นที่ทำการเกษตรที่เหมาะสม (๓) จัดพิธีกรรมด้านความเชื่อ การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ (๔) การอบรมเชิงปฏิบัติด้วยการพัฒนาทักษะ ๖ หลักสูตร ได้แก่ (๑) การเพาะเมล็ดพันธุ์การเก็บกล้าไม้ (๒) การเปลี่ยนวิธีคิดและวางแผนชีวิต แผนการออม ออมทรัพย์ ออมชีวิต (๓) การทำปุ๋ยอินทรีย์คุณภาพสูงและน้ำหมักชีวภาพ (๔) แปรรูปและการทำบรรจุภัณฑ์ผลผลิตทางเกษตร (๕) วางแผนการผลิตและการจัดด้านตลาด (๖) การจัดการแปลงเกษตร ปศุสัตว์ ประมง

รูปแบบการพัฒนาด้านวัฒนธรรม ประกอบด้วย (๑) การให้ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวัฒนธรรม (๒) การจัดกิจกรรมตามประเพณีในหมู่บ้าน (๓) การสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนด้วยพลังทางวัฒนธรรม (๔) การพัฒนาวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม ภายใต้การสนับสนุนของวัดโป่งคำและภาคีเครือข่าย ซึ่งสอดคล้องกับกิจกรรมของโครงการ “สวมหมวกให้ภูเขา ใส่รองเท้าให้ตีนดอย” ซึ่งประกอบด้วย (๑) การจัดทำหลักสูตรประวัติศาสตร์ชุมชน (๒) การจัดพิธีกรรมด้านความเชื่อด้วยการบวชป่า

สืบชะตาแม่น้ำ การขอขมาบิดาบาป ขอสืบพื้นที่ป่าเพื่อแผ่นดิน (๓) การทำให้คนในชุมชนเข้าใจหลักคิดที่สำคัญ คือเปลี่ยนทุนให้เป็นธรรม และหลักการที่สำคัญ ๓ ส่วน ได้แก่ (๑) ธรรมเป็นฐาน คือธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ธรรมที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าจริยธรรม และวิถีวิถีธรรม (๒) งานเป็นทุน คือรวมกลุ่มทำกิจกรรม สร้างเครือข่าย บูรณาการความคิดร่วมทำวางแผนอย่างเป็นระเบียบ (๓) บุญเป็นเป้าหมาย คือความเพียรพยายาม ความขยันอดทน ความซื่อสัตย์เสียสละ อาสารู้จักแบ่งปัน และความกตัญญูสำนึกรักถิ่นฐานบ้านเกิด นอกจากนี้ยังมีความสอดคล้องกับทุนที่มีอยู่ในชุมชน ๓ ด้าน ประกอบด้วย (๑) ทุนทรัพยากร ได้แก่ ดิน น้ำ ป่า พืชผักสมุนไพร ทรัพยากรธรรมชาติ (๒) ทุนทางปัญญา ได้แก่ ความรู้ภูมิปัญญาในการทำมาหากิน ปัจจัยสี่ กฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกัน ความเชื่อของชุมชน (๓) ทุนทางสังคม ได้แก่ กฎเกณฑ์ทางสังคม จารีตประเพณี วิถีปฏิบัติในชุมชน ความเป็นพี่น้อง ความไว้วางใจกัน ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยเฉพาะประเด็นการจัดวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนนั้น มีความชัดเจนและเป็นรูปธรรมมาก เพราะวัดโป่งคำ ได้จัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน (วัดโป่งคำ) มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ และได้จัดตั้งเป็นมูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน (วัดโป่งคำ) อย่างเป็นทางการตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นต้นมา

อภิปรายผลการศึกษาวิจัย

๑. รูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

รูปแบบการพัฒนาเป็นการพัฒนาในเชิงประยุกต์ ด้วยการประยุกต์หลักการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้สอดคล้องกับกับบริบทของพื้นที่และชุมชน โดยมีตัวแปรที่เป็นสาเหตุ คือตัวแปรต้นหรือตัวแปรอิสระ ๕ ตัวแปร ได้แสดงให้เห็นว่า ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือรูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามบริบทของวัดหรือชุมชนในด้านต่าง ๆ มีผลหรือสาเหตุมาจากตัวแปรต้น ๕ ตัวแปร ประกอบด้วย (๑) ศักยภาพของผู้นำ (๒) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (๓) การอบรมให้ความรู้ (๔) การสร้างเครือข่ายระหว่างคนภายในและภายนอกชุมชน (๕) การช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือองค์กรและมีตัวแปรควบคุม ซึ่งเป็นผลแทรกที่อาจส่งผลต่อตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญ ประกอบด้วย (๑) บทบาทของพระสงฆ์ในพื้นที่ (๒) ความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรในชุมชน (๓) ความเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (๔) การผลิต ปัจจัยการผลิต และการจัดการผลผลิต (๕) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งตัวแปรควบคุมนี้ อาจจะมีผลต่อตัวแปรตามทั้งด้านบวกและด้านลบก็ได้ ซึ่งสอดคล้องสมมุติฐานการวิจัยที่กำหนดไว้ว่า การพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ถ้ามีผู้นำที่มีศักยภาพ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การฝึกฝนอบรม การสร้างเครือข่าย และการช่วยเหลือสนับสนุนจากภายนอก

การบริหารจัดการวัดได้เช่นนี้ สามารถอธิบายได้ว่า เพราะผู้นำคือท่านพระครูสุจินนันทกิจ (สมคิด จรณธโม) ท่านมีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และมีเป้าหมายของการพัฒนา วัดและชุมชนที่ชัดเจน คือ การเป็นชุมชนแห่งการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน จึงได้จัดทำให้วัดเป็นศูนย์ การเรียนรู้ชุมชนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ และจัดตั้งเป็นมูลนิธิอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นผล ทำให้ตัวแปรอิสระอื่น ๆ เกิดขึ้นตามมา ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การอบรมให้ความรู้ การสร้างเครือข่ายระหว่างคนภายในและภายนอกชุมชน การช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือองค์กรภายนอก ก็ตาม เปรียบเสมือนแม่เหล็กที่มีแรงดึงดูดมาก ย่อมสามารถดึงดูดเอาสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบข้างเข้ามา หาได้โดยไมยาก ทั้งนี้เป็นเพราะวัดโป่งคำมีผู้นำคือเจ้าอาวาสที่มีศักยภาพ ท่านมีบทบาทในด้านการพัฒนา ชุมชนในด้านเศรษฐกิจ สังคมสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ผ่านโครงการสวมหมวกให้ภูเขา ใส่รองเท้าให้ ตีนดอย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของพระมหานันทวิทย์ ธีรภทฺโท (แก้วบุตตี)^๕ ที่พบว่า พระสงฆ์ใน สังคมไทยได้ดำเนินการเพื่อส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดสวัสดิการด้านการเงิน การสะสมทรัพย์ การดูแลผู้สูงอายุ สุขภาพ การศึกษา อาชีพ รายได้ เป็นต้น และวัดมีบทบาททางสังคม ๕ ประการ ได้แก่ (๑) บทบาทการรวมคน (๒) บทบาทการรวมเงิน (๓) บทบาทการรวมปัญญาความคิด (๔) บทบาทการสร้างกองทุนสวัสดิการ (๕) บทบาทการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การจัดสวัสดิการสังคม และ สอดคล้องกับการศึกษาของพระเอกชัย นนตรี^๖ ที่พบว่าแนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นรมณีสถานด้วยการ มีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย (๑) การพัฒนาด้านกายภาพ (๒) การพัฒนาด้านจิตใจ (๓) การพัฒนา วัดให้เป็นสถานที่อบรมคุณธรรมจริยธรรม (๔) การพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคโนโลยีสมัยใหม่ (๕) การพัฒนาให้เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ของราชการ องค์กรเอกชนและชุมชน และ (๖) การพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการเจริญวิปัสสนากรรมฐานของ พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยบริบทของวัดโป่งคำ ก็ไม่ได้มี ความสำเร็จเพียงอย่างเดียว เพราะจากการสังเกต และการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถาม ได้แสดงให้เห็น ว่า คนส่วนใหญ่ของชุมชนแห่งนี้ แม้จะมีความรู้ความเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถูกต้อง แต่ไม่ได้นำไปใช้ในการผลิตหรือการดำเนินชีวิต ที่เป็นเช่นนี้ สามารถอธิบายได้ว่า ความต้องการที่แท้จริง ของคนส่วนใหญ่ของชุมชน คือต้องการความพร้อมทั้งทางด้านวัตถุ ต้องการเงิน ต้องการความสะดวก

^๕ พระมหานันทวิทย์ ธีรภทฺโท (แก้วบุตตี), “สวัสดิการสังคมเชิงพุทธ : รูปแบบและการสร้างพลังชุมชน”, รายงาน การวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓) : บทคัดย่อ.

^๖ พระเอกชัย นนตรี, “การให้ความหมายของรูปแบบและแนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นรมณีสถานด้วยการมี ส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาวัดนาครก เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร”, วารสาร มจร. ทรัพย์สินพิภตรศน์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๔๐ – ๕๐.

สบายในการดำเนินชีวิต และมีรายจ่ายที่ต้องจ่ายเป็นจำนวนมาก จึงดิ้นรนขวนขวายเพื่อแสวงหาเงินให้ได้มาก ๆ เช่น การไปใช้แรงงานต่างถิ่น การทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว และดูเหมือนครัวเรือนในหมู่บ้านจะเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ อยู่ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ปัญหาขาดแคลนเงินทุน ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน ราคาผลผลิตตกต่ำหรือไม่แน่นอน ปัญหาจำนวนที่ดินไม่เพียงพอ และปัญหาขาดแคลนน้ำเพื่อการผลิต เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่า การพัฒนาตามรูปแบบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้ส่งผลในทางบวกแก่เกษตรกรส่วนใหญ่ในชุมชนมีประชาชนส่วนน้อยเท่านั้นที่เห็นความสำคัญ นำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ เข้าร่วมกับโครงการที่ดำเนินการโดยวัดโป่งคำ และได้รับผลดีจากการพัฒนาตามรูปแบบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง

๒. ความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขึ้นอยู่กับกิจกรรมของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ที่ดำเนินการอยู่ภายในเขตของวัดโป่งคำ และสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ภายใต้บริบทของวัดโป่งคำ ซึ่งมีเครือข่ายทั้งในชุมชนและนอกชุมชนทั่วทั้งจังหวัดน่าน ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานเป็นที่น่าพอใจ โดยดูได้จากข้อมูลรายรับรายจ่ายของกลุ่มในรอบ ๒ ปี คือ พ.ศ. ๒๕๖๒-๒๕๖๓ ที่ผ่านมา ซึ่งมีผลจากการจำหน่ายผลผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรอินทรีย์พอเพียงร่วมใจสันติสุข อ.สันติสุข จ.น่าน ภายใต้โครงการสวมหมวกให้ภูเขา สวมรองเท้าให้ตีนตอย สามารถอธิบายได้ว่า ปัจจัยของความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรอินทรีย์ คือการมีผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็ง สมาชิกกลุ่มที่มีความรับผิดชอบ มีความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมตามที่ตนเองรับผิดชอบ มีความขยันหมั่นเพียร และมีเครือข่ายที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นด้านปัจจัยการผลิต ความรู้ การจัดการผลผลิตและการตลาด ผ่านกระบวนการที่มีการประชุม การอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่มอย่างต่อเนื่อง ทำให้กิจการของกลุ่มประสบความสำเร็จมีผลกำไรจากการจำหน่ายผลผลิตของกลุ่มอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ว่า “การพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ถ้ามีผู้นำที่มีศักยภาพ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การฝึกฝนอบรม การสร้างเครือข่าย และการช่วยเหลือสนับสนุนจากภายนอก” และสอดคล้องกับการศึกษาของพระสิทธิสิงห์เสนี, พระครูโอภาสสนทกิตติ, พระมหาเผด็จ จิรกุล และวรัรัตน์ ศรีสถิตย์วัฒนา^๓ ที่พบว่า การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมเกษตรกรยุคใหม่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของชาติและยุทธศาสตร์ของจังหวัดที่ประกอบด้วย ๔ รูปแบบ ได้แก่ (๑) การเน้นกลุ่มผู้ประกอบการเกษตร (๒) การพัฒนาเชิงพื้นที่ปรับเปลี่ยนการปลูกพืชเชิงเดี่ยว (๓) การส่งเสริมการปลูกแบบผสมผสาน (๔) การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้วยการ

^๓ พระสิทธิสิงห์เสนี, พระครูโอภาสสนทกิตติ, พระมหาเผด็จ จิรกุล และวรัรัตน์ ศรีสถิตย์วัฒนา, “รูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงภาคเกษตรกรรมตามหลักพุทธธรรมจังหวัดนครพนม”, วารสารมหาจุฬานาครพรรณ์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๐ (ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๕๔๔๒-๕๔๕๗.

สัมมนาด้านเกษตรและบูรณาการเข้ากับหลักพุทธธรรม สอดคล้องกับผลการวิจัยของ พงศ์ชัย สุขะหุต สันฐาน ชยนนท์ และวิจิตรา ศรีสอน^๑ ที่พบว่า แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประชาชนต้องมีความรู้ ความเข้าใจถึงปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและนโยบายของผู้ นำ ได้แก่ (๑) การกระทำกิจกรรมลงทุน (๒) การใช้จ่าย (๓) การจัดทำบัญชีครัวเรือน (๔) การรู้จักแสวงหาความรู้ (๕) การลงทุน (๖) มีความซื่อสัตย์สุจริต (๗) การรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ (๘) การกระทำกิจกรรมร่วมกัน (๙) การรู้จักประหยัด และ (๑๐) การรู้จักคิดวางแผนวิเคราะห์ จึงจะสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มให้ประสบความสำเร็จได้ และสอดคล้องกับผลการศึกษาของวิรุณศิริ ใจมา และประภาพรรณ ไชยานนท์^๒ ที่พบว่า กลุ่มดำเนินการพัฒนาโดยเริ่มจาก (๑) การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การบริหารจัดการกลุ่ม การผลิตและการจัดการธุรกิจ (๒) การติดตามผลและการแก้ไขปัญหาหลังจากอบรม (๓) การประเมินผลการพัฒนาร่วมกัน โดยกลุ่มได้ข้อสรุปในการดำเนินงาน ๓ รูปแบบ คือรูปแบบการบริหารจัดการ รูปแบบการผลิต และรูปแบบการจัดการธุรกิจ

ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วัดโป่งคำ ยังสอดคล้องกับหลักการของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ให้ความสำคัญต่อหลักการ ๓ อย่าง คือความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่ดี และเงื่อนไข ๒ อย่างคือมีความรู้และมีคุณธรรมด้วย และสอดคล้องกับสมมุติฐานการวิจัยที่กำหนดไว้ในเบื้องต้นว่า “รูปแบบการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของวัดหรือชุมชนใด ดำเนินไปตามหลักทางสายกลาง ๓ ห่วง คือ พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และตามเงื่อนไขสำคัญ ๒ ประการ คือมีความรู้และมีคุณธรรม รูปแบบและกระบวนการพัฒนาของวัดหรือชุมชนนั้น จัดเป็นการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถูกต้องครบถ้วน” อย่างไรก็ตาม คนในหมู่บ้านโป่งคำ ไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วัดโป่งคำทั้งหมด มีคนที่สมัครเป็นสมาชิกเพียงจำนวน ๓๐ คน/ครัวเรือนเท่านั้น จากประชากรทั้งหมดของหมู่บ้าน จำนวน ๔๔๐ คน หรือ ๒๔๐ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๕๐ ซึ่งทำให้เห็นว่า คนส่วนใหญ่ในชุมชนแห่งนี้ ยังไม่ได้ให้ความสำคัญต่อหลักการและวิธีการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม แม้ว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชน ภายใต้บริบทของวัดโป่งคำจะดำเนินงานมาเป็นเวลานานแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่มีผลกระทบต่อการดำเนินงาน เพราะกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีเครือข่ายกระจายอยู่ถึง ๒๙ เครือข่าย/ชุมชน

^๑ พงศ์ชัย สุขะหุต, สันฐาน ชยนนท์ และวิจิตรา ศรีสอน, “รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจตามหลักของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในอำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร”, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๒๕๒ – ๒๖๔.

^๒ วิรุณศิริ ใจมาและประภาพรรณ ไชยานนท์, “รูปแบบบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเกษตรกรปลูกดอกเก๊กฮวยของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงสะโงะ จังหวัดเชียงราย”, วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๙๑ – ๑๑๖.

และยังมีภาคีเครือข่ายจากหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน อีกประการหนึ่ง ยังสะท้อนให้เห็นถึงสภาพที่เป็นจริงของกิจกรรมกลุ่มว่า การเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มนั้น ต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ ความพร้อม และความต้องการของแต่ละคน ไม่มีการบังคับแต่อย่างใดไม่ เพราะทุกคนในชุมชนหรือสังคม มีสิทธิเสรีภาพที่จะเลือกรูปแบบการดำเนินชีวิตของตนเอง เพียงแต่ต้องเป็นไปตามกฎหมาย กฎศีลธรรม กติกาของสังคมและจารีตประเพณีอันดีงามของสังคมเท่านั้น

๓. รูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสม

จากผลการศึกษาวิจัยที่พบว่า รูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมคือการพัฒนาในเชิงประยุกต์ตามบริบทของชุมชน หมายความว่า การพัฒนาควรให้เป็นไปตามศักยภาพ ความพร้อม ความต้องการของคนในชุมชนแต่ละคน และความสอดคล้องกับสภาพของพื้นที่ สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนด้วย แต่ก็ไม่ได้ละเลยหลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่ประกอบด้วย ๓ หลักการ ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน และเงื่อนไข ๒ อย่าง ได้แก่ มีความรู้และมีคุณธรรม สามารถอธิบายได้ว่า รูปแบบการพัฒนาทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม เป็นรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับชุมชนและเป็นรูปแบบที่ชุมชนได้ดำเนินงานอยู่แล้ว ภายใต้โครงการ “สวมหมวกให้ภูเขา ใส่รองเท้าให้ตีนดอย” โดยมูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน (วัดโป่งคำ) ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัย ทั้ง ๒ ข้อ คือ

๑. การพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ถ้ามีผู้นำที่มีศักยภาพ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การฝึกฝนอบรม การสร้างเครือข่าย และการช่วยเหลือสนับสนุนจากภายนอก

๒. ถ้ารูปแบบการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของวัดหรือชุมชนใด ดำเนินไปตามหลักทางสายกลาง ๓ ห่วง คือ พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และตามเงื่อนไข ๒ ประการ คือ มีความรู้และมีคุณธรรม รูปแบบและกระบวนการพัฒนาของวัดหรือชุมชนนั้น จัดเป็นการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถูกต้องครบถ้วน

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)^{๑๐} ที่ยึดตามหลักเศรษฐศาสตร์ทางสายกลางหรือเศรษฐศาสตร์มัชฌิมา ที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา คือการรู้จักประมาณบริโภค การไม่เบียดเบียนตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้มีความสามารถในการดำรงชีวิตที่พึ่งพาและพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น และสอดคล้องกับแนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ของอภิชัย พันธเสน^{๑๑} ที่ให้ความสำคัญต่อความหมายของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะเป็นส่วน

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๘) : ๔๖ - ๔๘.

^{๑๑} อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๔๗) : ๕๔๑ - ๕๔๒.

สำคัญของพุทธเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ ความพอประมาณ ความซื่อตรง ความไม่โลภ การไม่เบียดเบียนผู้อื่น และหลักการพัฒนา ๔ ด้าน ของสุเมธ ตันติเวชกุล^{๑๒} ได้แก่ (๑) ด้านเศรษฐกิจ เน้นการประกอบสัมมาอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร เพื่อให้พึ่งพาตนเอง ครอบครัวมีความสุข (๒) ด้านจิตใจ เน้นให้รู้จักพอดี พอประมาณ และพอใจในสิ่งที่มี ที่ได้ ไม่โลภมาก ปฏิบัติตามทางสายกลาง (๓) ด้านสังคม เน้นให้สังคมเกิดความสงบสุข ประชาชนมีความเมตตาเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความสามัคคี ไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายกัน (๔) ด้านวัฒนธรรม เน้นให้คนในสังคมมีวิถีชีวิตประหยัด อุดม มีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่หรูหรา ฟุ่มเฟือย ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระปลัดระพิน พุทธิสาร^{๑๓} ที่พบว่า แนวทางและรูปแบบพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย มีหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นฐานรองรับ แนวคิดในทางพระพุทธศาสนาจึงได้รับการประยุกต์ การตีความและการให้คำอธิบายร่วมกับพฤติกรรมทางเศรษฐศาสตร์เป็นกลไกร่วมกับวิถีชุมชน สอดคล้องกับผลการวิจัยอาติยะ ชากิจดี และสุวารี ศรีบุญ^{๑๔} ที่พบว่า คนส่วนใหญ่ในชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา แต่คนส่วนใหญ่ต้องการให้วัดเป็นแหล่งพัฒนาจิตใจของคนในชุมชน และการสร้างวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนมีขั้นตอน ดังนี้ การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ความต้องการ วางแผนลงมือปฏิบัติ โครงการตามหน้าที่และประเมินผลร่วมกัน วิธีการพัฒนาให้ยึดพระสงฆ์เป็นศูนย์กลาง มีผู้แทนชุมชนเข้าร่วม และใช้กิจกรรมการบวชชีพรหมณ์ การปฏิบัติธรรม และนิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่น และสมุนไพรภายในวัด และสอดคล้องกับผลการวิจัยของธวัชชัย เฟ็งพินิจ และธีรศักดิ์ ละม่อม^{๑๕} ที่พบว่า รูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือ การให้ความสำคัญต่อเกษตรกรรมแบบพอเพียง การสร้างหลักสูตรการเรียนรู้ขยายผลหลักสูตร การสร้างต้นแบบของเกษตรกรรุ่นใหม่ การขยายเครือข่าย พหุภาคี การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก การมีเป้าหมายเพื่อการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง และการศึกษาของพิสมัย ประชานันท์ และบัณฑิต ผังนรินทร์^{๑๖} ที่พบว่า สมาชิก

^{๑๒} สุเมธ ตันติเวชกุล, **ใต้เบื้องพระยุคลบาท**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๙) : ๓๙ – ๔๕.

^{๑๓} พระปลัดระพิน พุทธิสาร, “รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย”, **วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ**, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๒๗๘ – ๒๙๓.

^{๑๔} อาติยะ ชากิจดี และสุวารี ศรีบุญ, “ยุทธวิธีการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา วัดสารนาราม บ้านโคกรัง หมู่ ๗ ตำบลเอราวัณ อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย”, **วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒๐ (เมษายน – มิถุนายน ๒๕๕๕) : ๒๙ – ๔๐.

^{๑๕} ธวัชชัย เฟ็งพินิจ และ ธีรศักดิ์ ละม่อม, “การขับเคลื่อนรูปแบบขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน”, **วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๔) : ๗๙ – ๙๑.

^{๑๖} พิสมัย ประชานันท์ และบัณฑิต ผังนรินทร์, “รูปแบบนวัตกรรมการจัดการเครือข่ายเพื่อการส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, **วารสารรมยสาร**, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๙ – ๒๔.

เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านมีลักษณะที่หลากหลาย มีการขับเคลื่อนการทำงานที่มีลักษณะผสมผสานคือ ทั้งบุคคลในสายเลือด และบุคคลที่มีความศรัทธาต่อวิถีคิดและคำสอนของปราชญ์ชาวบ้านมาร่วมอุดมการณ์เป็นจำนวนมากขึ้น โดยกิจกรรมหลักของกลุ่มประกอบด้วย การประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้การอบรมหลักสูตร วปอ. (ภาคประชาชน) การประชุมสมาชิกภายในเครือข่ายฯ การประชุมเครือข่ายปราชญ์บุรีรัมย์ และการประชุมพหุภาคีภาคอีสาน

สรุปผลการวิจัย

๑. สภาพของชุมชน

ชุมชนบ้านโป่งคำเป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ผสมผสานระหว่างไทยลาวและไทยญวน ถึงแม้จะมีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม แต่ด้วยความเป็นเอกลักษณ์ของสังคมแล้วชุมชนโป่งคำมีเอกลักษณ์ของตนเองที่สำคัญที่เหมือนกันคือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน พึ่งพาอาศัยกัน และมีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเหมือนกัน โดยมีวัดโป่งคำ เป็นศูนย์กลางของการประกอบพิธีกรรมบำเพ็ญบุญกุศลทางพระพุทธศาสนาและกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ที่วัดได้รับการประสานหรือได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ที่เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาที่ดำเนินงานโดยวัดและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงส่งผลให้การดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชนเป็นไปอย่างราบรื่น มีปัญหาค่อยข้างน้อย ที่สำคัญการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มสมาชิก และการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของหมู่บ้าน นอกจากนั้นชุมชนยังมีเครือข่ายร่วมมือกับองค์กรภายนอก ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน ทำให้แต่ละปีจะมีหน่วยงานต่างๆ เข้าไปดำเนินงานโครงการร่วมกับวัดและชุมชนอย่างต่อเนื่อง

๒. ข้อมูลจากแบบสอบถาม

ข้อมูลจากแบบสอบถาม ที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และนำเสนอมาแล้ว ตามตัวแปรอิสระหรือตัวแปรต้น ทั้ง ๕ ตัวแปร ได้แก่ ศักยภาพของผู้นำ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การฝึกอบรมการให้ความรู้มีความสัมพันธ์กับเพศชาย การสร้างเครือข่ายระหว่างคนภายในและภายนอกชุมชนการช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือองค์กร ซึ่งมีความสัมพันธ์กับด้านเพศ อายุ การศึกษา สถานภาพในครอบครัว ตำแหน่งทางสังคมในชุมชน การไม่เป็นสมาชิกกลุ่ม จำนวนสมาชิกในครอบครัว ระยะเวลาประกอบอาชีพเกษตรกร จำนวนที่ดินที่ครอบครอง จำนวนที่ดินที่เป็นของตนเอง การทำบัญชีรายรับรายจ่ายในครัวเรือน รายได้ต่อเดือนจากภาคเกษตรกรรม รายได้ต่อเดือนนอกภาคเกษตรกรรม การออมเงินต่อเดือนหรือต่อปี รายจ่าย ระยะเวลาที่นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ซึ่งคนส่วนใหญ่ไม่เคยใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีผลต่อตัวแปรตามคือการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงใน ๔ ด้าน คือด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม นอกจากนี้ ข้อมูลยังแสดงให้เห็นถึงปัญหาที่แต่ละครัวเรือนในชุมชนแห่งนี้ประสบมากที่สุดคือปัญหาขาดแคลนเงินทุน ปัญหาราคาปุ๋ยแพง ราคผลผลิตตกต่ำหรือไม่แน่นอน

ปัญหาที่ดินไม่เพียงพอและปัญหาขาดแคลนน้ำเพื่อการผลิตตามลำดับ พบว่า ระดับความสัมพันธ์ถดถอยเชิงพหุคูณของปัญหาของแต่ละครัวเรือนที่ประสบมีความสัมพันธ์เชิงมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๐๑ โดยตัวแปรทั้งหมดสามารถอธิบายความผันแปรเกี่ยวกับปัญหาของแต่ละครัวเรือนที่ประสบได้ร้อยละ ๔๐.๖

ขณะที่ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ระดับความสัมพันธ์ถดถอยเชิงพหุคูณของความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความสัมพันธ์เชิงมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๐๑ โดยตัวแปรทั้งหมดสามารถอธิบายความผันแปรเกี่ยวกับปัญหาของแต่ละครัวเรือนที่ประสบได้ร้อยละ ๓๙.๔ ระดับความสัมพันธ์ถดถอยเชิงพหุคูณของการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีความสัมพันธ์เชิงมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๐๑ โดยตัวแปรทั้งหมดสามารถอธิบายความผันแปรเกี่ยวกับปัญหาของแต่ละครัวเรือนที่ประสบได้ร้อยละ ๔๔.๐ ส่วนระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๓๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า รูปแบบการพัฒนาชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ควรให้ความสำคัญต่อความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม การผลิตที่หลากหลาย การร่วมกันระหว่างวัด โรงเรียน ชุมชน และองค์กรภายนอกอย่างต่อเนื่อง และความยืดหยุ่นตามบริบทของชุมชนและสังคม โดยมีระดับความสัมพันธ์ถดถอยเชิงพหุคูณรูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีความสัมพันธ์เชิงมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๐๑ โดยตัวแปรทั้งหมดสามารถอธิบายความผันแปรเกี่ยวกับปัญหาของแต่ละครัวเรือนที่ประสบได้ร้อยละ ๖๕.๑

๓. สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ก. การพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามบริบทของวัดโป่งคำ

การพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามบริบทของวัดโป่งคำ สรุปได้ว่าเป็นการพัฒนาในเชิงประยุกต์ ด้วยการประยุกต์หลักการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้สอดคล้องกับกับบริบทของพื้นที่และชุมชน โดยมีตัวแปรที่เป็นสาเหตุ คือตัวแปรต้นหรือตัวแปรอิสระ ๕ ตัวแปร ประกอบด้วย (๑) ศักยภาพของผู้นำ (๒) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (๓) การอบรมให้ความรู้ (๔) การสร้างเครือข่ายระหว่างคนภายในและภายนอกชุมชน (๕) การช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือองค์กร และมีตัวแปรควบคุม ซึ่งเป็นผลแทรกที่อาจส่งผลต่อตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญ ประกอบด้วย (๑) บทบาทของพระสงฆ์ในพื้นที่ (๒) ความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรในชุมชน (๓) ความเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (๔) การผลิต ปัจจัยการผลิต และการจัดการผลผลิต (๕) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งตัวแปรควบคุมนี้ อาจจะมีผลต่อตัวแปรตาม คือรูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามบริบทของวัดหรือชุมชนในด้านต่างๆ ในด้านบวก เพราะเป็นตัวแปรที่ส่งเสริมส่งเสริมให้กระบวนการพัฒนาดำเนินไปอย่างยั่งยืน และเป็นประโยชน์แก่คนในชุมชนอย่างแท้จริง

ข. รูปแบบการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามบริบทของวัดโป่งคำ ต.คู่งษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน

รูปแบบการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามบริบทของวัดโป่งคำ ตำบลคู่งษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน สรุปได้ว่า กิจกรรมของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ที่ดำเนินการอยู่ในเขตของวัดโป่งคำ และสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ภายใต้บริบทของวัดโป่งคำ ซึ่งมีเครือข่ายทั้งในชุมชนและนอกชุมชนทั่วทั้งจังหวัดน่าน ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานเป็นที่น่าพอใจ โดยดูได้จากข้อมูลรายรับรายจ่ายของกลุ่มในรอบ ๒ ปี คือ พ.ศ. ๒๕๖๒-๒๕๖๓ ที่ผ่านมา ซึ่งมีผลจากการจำหน่ายผลผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์พอเพียงร่วมใจสันติสุข อ.สันติสุข จ.น่าน ภายใต้ “โครงการสวมหมวกให้ภูเขา ใส่รองเท้าให้ตีนคอย” อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของการพัฒนาไม่ได้

ค. รูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของคนในชุมชน

รูปแบบการพัฒนาชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของคนในชุมชนแห่งนี้ มี ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม

๑. รูปแบบการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย (๑) การอบรมเชิงปฏิบัติการการปลูกพืชให้เหมาะสมกับพื้นที่สูง (๒) การปลูกไม้เศรษฐกิจตามหัวไร่ปลายนา (๓) การทำเกษตรปราณีต ด้วยการจัดการพื้นที่น้อย โดยให้ได้ผลผลิตที่ดี คุณภาพตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพึ่งตนเอง (๔) การจัดทำบ่อเก็บน้ำแปลงเกษตรต้นแบบ (๕) การจัดทำระบบส่งน้ำให้พื้นที่แปลงเกษตรต้นแบบ (๖) การสร้างโรงเรือนปลูกผักปลอดภัยในพื้นที่เกษตรกรต้นแบบ (๗) การจัดการด้านตลาดและการแปรรูปผลผลิตทางเกษตร (๘) การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ พันธุ์กรรมพืชพื้นถิ่น

๒. รูปแบบการพัฒนาด้านสังคม ประกอบด้วย (๑) การให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมของชุมชน ๒) การพัฒนาคุณภาพด้านต่างๆ ของบุคคล สมาชิกกลุ่มเกษตรกรและทางกายภาพของชุมชน (๓) การร่วมมือกันระหว่างบ้านวัด โรงเรียน (บวร) (๔) การสร้างเครือข่ายกับองค์กรภายในและภายนอกชุมชน

๓. รูปแบบการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย (๑) ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (๒) การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (๓) กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การฟื้นฟูอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนอย่างยั่งยืน (๔) การสร้างเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อเฝ้าระวังการสำรวจ การรายงานสภาพปัญหา และแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชน

๔. รูปแบบการพัฒนาด้านวัฒนธรรม ประกอบด้วย (๑) ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวัฒนธรรม (๒) การจัดกิจกรรมตามประเพณีในหมู่บ้าน (๓) การสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนด้วยพลังทางวัฒนธรรม (๔) การพัฒนาวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม ภายใต้การสนับสนุนของวัดโป่งคำและภาคีเครือข่าย

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการประยุกต์ใช้ผลการวิจัย

๑.๑ วัดหรือพระสงฆ์ในพื้นที่ ต.ดู่พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน ควรให้ความสำคัญต่อบทบาทและหน้าที่ในการพัฒนาชุมชนหรือหมู่บ้านของตนเองร่วมกับผู้นำชุมชนและคนในชุมชนอย่างจริงจัง เหมือนกับพระสงฆ์หรือวัดโป่งคำ ที่ได้ดำเนินงาน “โครงการสวมหมวกให้ภูเขา ใส่รองเท้าให้ตีนดอย” ได้พัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนและร่วมพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลากว่า ๓๐ ปี โดยเฉพาะการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ควรเรียนรู้ ทำความเข้าใจและดำเนินงานด้านการพัฒนาในพื้นที่ชุมชนของตนเอง โดยอาศัยรูปแบบของวัดโป่งคำเป็นต้นแบบ

๑.๒ คนในชุมชน หมู่บ้านโป่งคำหรือหมู่บ้านใกล้เคียง ควรจะตระหนักถึงความสำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามบริบทของวัดโป่งคำ เข้าร่วมโครงการ เป็นสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์โป่งคำและประยุกต์ใช้หลักการพัฒนาในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของตนเอง โดยเฉพาะการทำการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ ควรเป็นรูปแบบที่ได้รับการประยุกต์ใช้ในกระบวนการผลิตอย่างครบวงจร เพื่อให้ตนเองหลุดพ้นจากปัญหาต่างๆ ที่กำลังเผชิญอยู่ สามารถพัฒนาอาชีพเกษตรกรรม ความเป็นอยู่ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเพื่อผู้บริโภคในชุมชนและสังคมไทยได้บริโภคผลิตภัณฑ์ที่ปลอดภัยไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

๑.๓ สถาบันการศึกษาในชุมชนและท้องถิ่น ได้แก่ โรงเรียนในระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา ควรจะจัดการเรียนการสอนและจัดกิจกรรมที่เน้นการปลูกฝัง หลักการพัฒนา ๓ ห่วง และ ๒ เงื่อนไข ตามหลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่เด็กและเยาวชนอย่างต่อเนื่อง และควรเข้าร่วมกับโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ที่วัดโป่งคำดำเนินงานอยู่

๑.๔ หน่วยงานของรัฐที่เป็นภาคีเครือข่ายของวัดโป่งคำ ควรส่งเสริมและสนับสนุนวัดและชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดน่าน ให้ดำเนินงานโครงการพัฒนาตามแบบวัดโป่งคำตามบริบทของแต่ละแห่ง เพื่อให้วัดและชุมชนทั้งหลายที่มีความพร้อม จัดทำโครงการพัฒนาเฉพาะของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ ตามรูปแบบการพัฒนาทั้ง ๔ ด้าน เพราะในปัจจุบันวัดที่เป็นเครือข่ายของวัดโป่งคำ มีเพียง ๓ วัด และชุมชนมีเพียง ๒๙ ชุมชนเท่านั้น

๑.๕ ภาคเอกชน ไม่ว่าจะเป็นในท้องถิ่น ภูมิภาคหรือส่วนกลาง เช่น บริษัทที่ผลิตเครื่องมืออุปกรณ์ทางการเกษตร ห้างสรรพสินค้า มินิมาร์ท ซูเปอร์มาร์เก็ตต่างๆ ควรจะมีส่วนส่งเสริมสนับสนุนการผลิต และการจำหน่ายผลผลิตของชุมชนสู่ผู้บริโภค เพื่อเพิ่มช่องทางการจำหน่ายหรือการกระจายผลผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์โป่งคำและเครือข่ายไปยังผู้บริโภคอย่างทั่วถึง

๒. ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาในประเด็นดังต่อไปนี้

๒.๑ ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการ ของการสร้างเครือข่ายระหว่างวัดและชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในท้องถิ่น โดยศึกษาหลักการและวิธีการสร้างเครือข่ายของกลุ่มที่มีอยู่อย่างเป็นรูปธรรม ด้วยการเลือกศึกษาเครือข่ายกลุ่มที่มีอยู่ในอำเภอหรือจังหวัดใดจังหวัดหนึ่งเป็นการเฉพาะ วิเคราะห์ และสังเคราะห์ขึ้นเป็นรูปแบบและกระบวนการที่เหมาะสมเพื่อเป็นแบบอย่างแก่ชุมชนอื่นต่อไป

๒.๒ ศึกษาวิเคราะห์เชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับกระบวนการสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อร่วมกันสร้างชุมชนต้นแบบระหว่างนักวิจัย และภาคีเครือข่ายในชุมชน โดยนักวิจัยต้องเข้าไปร่วมกับภาคีเครือข่ายในการวางแผนพัฒนาชุมชน กำหนดยุทธศาสตร์ เป้าหมายและตัวชี้วัดการพัฒนาชุมชนใดชุมชนหนึ่งเป็นการเฉพาะ เพื่อทดลองและสร้างชุมชนต้นแบบที่มีความพร้อมในการพัฒนาตนเองอย่างจริงจัง

๒.๓ ศึกษาวิเคราะห์แนวทางความร่วมมือระหว่างกลุ่ม ชุมชนกับองค์กรภายนอก โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจกับภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อร่วมกันปรับปรุงกระบวนการผลิต และการจัดการผลผลิตให้ได้มาตรฐาน โดยอาศัยทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน และชุมชนสามารถใช้จุดแข็งที่มีอยู่เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ของชุมชนได้

๒.๔ ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการสร้างแหล่งท่องเที่ยวทางการเกษตรและวัฒนธรรมในชุมชน เพื่อเป็นช่องทางการปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิดแก่เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ในท้องถิ่น และเป็นช่องทางการกระจายผลผลิตของชุมชนสู่ผู้บริโภคโดยตรง โดยอาศัยการท่องเที่ยวทางการเกษตรและวัฒนธรรมเป็นจุดสร้างแรงจูงใจให้คนจากภายนอกเข้าไปศึกษาเรียนรู้วิถีชุมชนอย่างใกล้ชิด

บรรณานุกรม

ธวัชชัย เฟ็งพินิจ และ ธีรศักดิ์ ละม่อม. “การขับเคลื่อนรูปแบบขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน”. วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๔) : ๗๙ – ๙๑.

- แผนยุทธศาสตร์การบูรณาการการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๖๐). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดนายกรัฐมนตรี สำนักงานขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, ๒๕๕๗.
- พระปลัดระพิน พุทธิสารโร. “รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย”, **วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๒๗๘ – ๒๙๓.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลมคิมทอง, ๒๕๔๘.
- พระมหานันทวิทย์ อธิภทฺโท (แก้วบุตรดี). “สวัสดิการสังคมเชิงพุทธ : รูปแบบและการสร้างพลังชุมชน”, **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระสิทธิสิงห์เสนี, พระครูโอภาสพนทกิตติ, พระมหาเผด็จ จิรกุล และวริรัตน์ ศรีสถิตยวัฒนา. “รูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงภาคเกษตรกรรมตามหลักพุทธธรรมจังหวัดนครพนม”. **วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๐ (ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๕๔๔๒ – ๕๔๕๗.
- พระเอกชัย นนตรี. “การให้ความหมายของรูปแบบและแนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นรมณีสถานด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาวัดนาครปรก เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร”. **วารสาร มจร. ทรัพยากรชัยปริทรรศน์**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๔๐ – ๕๐.
- พิสมัย ประชานันท์ และบัณฑิต ผังนรินทร์. “รูปแบบนวัตกรรมจัดการเครือข่ายเพื่อการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. **วารสารรมยสาร**. ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๙ – ๒๔.
- พงศ์ชัย สุขะหุด, สันฐาน ชยนนท์ และวิจิตรา ศรีสอน. “รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในอำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร”. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๒๕๒ – ๒๖๔.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.). **เศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๕๐.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๒.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. “เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร”. กรุงเทพมหานคร : คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๒.

วิรุณศิริใจมาและประภาพรณ ไชยานนท์. “รูปแบบบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเกษตรกรปลูกดอกเก๊กฮวยของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงสะงะ จังหวัดเชียงราย”. วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๙๑ – ๑๑๖.

อภิชัย พันธเสน. พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๔๗.

อาทิตย์ ชากิจดี และสุวารี ศรีบุญ. “ยุทธวิธีการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา วัดสารวนาราม บ้านโคกรัง หมู่ ๗ ตำบลเอราวัณ อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย”. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒๐ (เมษายน – มิถุนายน ๒๕๕๕) : ๒๙ – ๔๐.